
SAM SVOJ PREDAK

Dubravka Mitrović

In this paper the author supplements the biography of the famous Yugoslav poet Stevan Raičković with interesting details about his origin and emotional connections with Montenegro.

U maju mjesecu 2018. godine navršilo se jedanaest godina od smrti jednog od najvećih jugoslovenskih pjesnika druge polovine dvadesetog vijeka – Stevana Raičkovića.

Stevan Raičković je rođen 1928. godine, a svoju prvu pjesmu „Tužbalica majke nad umrlim sinom“ napisao je u toku rata, 1944. godine, kada je imao 16 godina. Tek 1979. godine u obilasku Jasenovca pjesnik će otkriti da su stihovi iz njegove prve pjesme zapisani na jasenovačkom spomeniku: „To samo mrtvi govore dok ćuti kamenje.“ Pjesma je 1950. godine uvrštena u njegovu prvu zbirku pjesama *Djetinjstvo*. Do kraja života napisao je više od dvadeset zbirki poezije uključujući

Pjesmu tišine, Kamenu uspavanku, Zapise o crnom Vladimiru. Za *Kamenu uspavanku* Slobodan Rakitić je rekao da „ispisana u sonetnom obliku spada u najznačajnije pjesničke knjige u drugoj polovini dvadesetog vijeka, bez premca ne samo u srpskoj već i u čitavoj modernoj evropskoj poeziji“. Napisao je i sedam knjiga za djecu, nekoliko knjiga eseja, prepjeve Šekspira, Petrarke, Ahmatove, Cvetajeve, Brodskog, Pasternaka. Dobitnik je najznačajnijih nagrada i priznanja: Dučićeve, Branka Miljkovića, Goranovog vijenca, Desanke Maksimović, Nevena, Zmajevе, Sedmojulske, Vukove, Meše Slimovića. Njegovu nagradu je dobio 1993. godine. Dobio je Pečat grada Herceg Novog i Oktobarsku nagradu grada. Bio je član Srpske akademije nauka i umjetnosti, a 1992. izabran je za dopisnog člana Crnogorske akademije nauka i umjetnosti.

Kroz svoje stihove, iskazivanjem najtananijih lirskih osjećanja pjesnik je nalazio put do duša onih koji su kroz njegove riječi prepoznavali svoju tugu, usamljenost, a istovremeno u trenucima čitanja saznawali da nisu sami, da je još nekog boljelo i boli ono što i njih muči. U svojim pjesmama obraćao se onom koji je sam: „I u nekoj sobi pored hladne noći/ Šta će posle ovih reči baš on reći/ On što može samo samo jednu misao da ima/ Da je sam i nepotreban svima“... Taj intimni trenutak osjećajne komunikacije između čitaoca i pjesnika je doživljaj katarze u kojoj čitalac kroz pjesnikove riječi spoznaje sopstvene emocije i liječi svoj bol. Upravo ta emotivna komunikacija umjetnika i čitaoca i jeste suštinsko mjerilo istinske umjetnosti.

Biografija – život

Stevan Raičković je rođen u osnovnoj školi u Neresnici, podno Homoljskih planina, na obali zlatonosnog Peka gdje su majka, Živana Obradović iz Velikog Gradišta, i otac, Milan Raičković iz Podgorice, bili učitelji.

Stevan Raičković
1928–2007

Njegova majka je i sama od najranije mladosti do poznih godina pisala pjesme, ali nikada ni jednu nije objavila. Pjesnik je rekao da je bila „isuviše sramežljiva da bi postala pjesnik“. Stevan je djetinjstvo proveo u selidbama po gradovima Srbije sa starijim bratom i sestrom slijedeći službovanje svojih roditelja. Selili su se od Bele Crkve, Sente, Smedereva, Kruševca, Subotice. Ratne godine su dijelom proveli i u dedovoj kući u centru Podgorice. Kada je kasnije opisivao ovaj period svog života ispunjen selidbama govorio je kako je „pokušavajući da pronade zavičaj, pronašao mnoge“. Ali je takođe osjećao da ga kao „daleki magnet“ privlači „crnogorski kamenjar“, postojbina njegovog oca.

Po završetku rata učio je gimnaziju u Subotici. Već tada je sa jasnim zanosom i saznanjem da je njegova jedina budućnost poezija kretao svakog jutra od kuće prema gimnaziji i ne silazeći

na stanici će je gimnazija nastavljao do Palića još 7–8 kilometara i u zelenilu palićkog parka pisao svoje prve stihove.

Po dolasku u Beograd 1947. godine upisuje na Filozofskom fakultetu grupu Jugoslovenski jezici i književnost. Od upisa na fakultet ostaje stalno nastanjen u Beogradu. Ženi se Bojanom Lazović, tada studentkinjom psihologije. Sa Bojanom i sinom godinama je provodio ljeta u Hercegovom gdje se družio sa Andrićem, Lalićem, Dušanom Kostićem. Stanovali su u Njegoševoj ulici, u blizini kuće u kojoj je Njegoš učio osnovnu školu 1825–1827. Pisao je kako je svakodnevno prolazeći pored te kuće neodoljivo osjećao kako bar kratkotrajno živi u susjedstvu velikog Njegoša. Pored Herceg Novog i na Cetinje je rijetko dolazio, jednom da primi Njegoševu nagradu, a ranijih godina da „probdije noću“ po pustim cetinjskim ulicama sa Aleksandrom Lesom Ivanovićem ... „najtananim liričarem i najneutešnijim bićem“ koje je sreo u Crnoj Gori.

Sa gubitkom Bojane koja je umrla u 49-oj godini života, poslije 25 godina braka, nestao je i dio pjesnika „Sedim za stolom i ne znam svog lika... Pred ogledalom zalud mi je stati... U tvome oku bila mi je slika... Niko me sada ne zna niti će me znati“... Nakon Bojanine smrti i odlaska sina u inostranstvo koji danas živi u Njujorku kao kompozitor sa ženom Japankom i dvoje djece, pjesnik je sve ređe dolazio u Herceg Novi, posljednji put 2004. godine.

Porijeklo

Raičkovići vode porijeklo od Raička iz Lješanske nahije. Od bitke na Carevom Lazu kada je jedan njihov predak osvojio turski barjak, barjaktarstvo se prenosilo s koljena na koljeno kako je to bio običaj u Crnoj Gori. Pjesnikov stric Jovan Raičković, ekonomista koji je studirao u Italiji i jedno vrijeme bio direktor crnogorske banke tražio je da mu kada umre u čitulji kao jedino zanimanje navedu „barjaktar“.

Pjesnikov ded, Stevan Raičković, po kome je i dobio ime, bio je kapetan Lješanske nahije, a u dva mandata u vrijeme Kralja Nikole i predsjednik opštine Podgorica. Bio je oženjen Milicom Vrbicom sa Njeguša, ćerkom Stevana, brata vojvode Maša Vrbice. Pjesnik je u djetinjstvu slušao babine priče o Simi Matavulju i Lazi Kostiću koji su često boravili u njihovoj kući na Njegušima. O Matavulju je baba više pričala kao o junaku nego kao o piscu jer je poslije pogibije njenog oca na Skadru skupio grupu Crnogoraca i pošao u Skadar da osveti svog velikog prijatelja. Pjesnik je govorio da je baba Milica živjela u „njegoševskim preokupacijama“ Crne Gore. Znala je bar polovinu Gorskog vijenca napamet i prenosila riječi Njogoša deci i unucima. Bila je ponosna što joj je unuk Stevan već u mladim godinama postao poznati pjesnik. Pa ipak njegova lirski poezija joj nije bila bliska i zamjerala mu je riječima : „Što ne pjevaš o junacima i bojevima... ka' Njegoš što je pjeva“.

U kući u centru Podgorice rođeno je i raslo trinaestoro djece kapetana Stevana Raičkovića i Milice Vrbice, osam sinova i pet kćeri. Kao i u mnogim crnogorskim porodicama toga doba i kod Raičkovića su braća bila različitih političkih opredjeljenja. Pjesnikov otac Milan, stričevi Krsto i Jovan bili su bjelaši, a Vasilije-Vaso i Petar predratni komunisti. Kao prvoborac Petar će neposredno po oslobođenju nakratko postati predsjednik opštine Podgorica.

Najstariji stric Krsto, advokat i sudija, bio je sekretar i poslanik podgoričke skupštine 1918 godine. Iako se nije dugo bavio politikom zbog svoja dva brata Petra i Vasilija koji su bili među organizatorima trinaestojulskog ustanka interniran je prvo u Italiju, da bi kraj rata dočeka u njemačkom zarobljeništvu. „Izuzetno mudar i smiren čovek, malorečiv“, je u pjesnikovom odrastanju i sazrijevanju ostavio najviše traga. „Mislim da je više nego li ikoji pisac ili intelektualac koje sam u to vrijeme poznavao uticao na moju mladu dušu i uspostavljao neki

neobičan poredak u njoj... i to sa malo, minimalno reći... ponekad i sa jednom jedinom“. Tugujuću za svojim voljenim stricem, poslije njegove smrti zapisaće i ove riječi: „A onda ponovo dolazi jedna, ovoga puta i najneutešnija misao... o tome kako i ovakvi nenadmašni i superiorni ljudi potpuno nestaju, bez ikakvog traga... I kako se katastrofalno gase zajedno sa onima, posljednjima koji su ih poznavali.“

Vasilije–Vaso, advokat u Beogradu, rano je pristupio komunističkom pokretu, zbog čega je prije rata proveo tri godine u zatvorima u Dubrovniku i Sremskoj Mitrovici. Po povratku u Crnu Goru učestvuje u organizaciji trinaestojulskog ustanka. Sa 38 godina strijeljan je od strane okupatora 1942. godine i ne saznajući da mu je žena Zlatica tih dana u Beogradu rodila ćerku Milicu, koja je po babi Milici Vrbici dobila ime. Danas jedna ulica u Podgorici nosi ime Vasa Raičkovića.

Njegoševa nagrada

Kada je Stevan Raičkovć 1993. godine dobio Njegoševu nagradu i jedan dio njenog novčanog iznosa dao za izgradnju čitaonice i biblioteke na Njegušima bio je prijatno iznenađen i počastvovan kada su ga već poslije godinu dana pozvali da otvori čitaonicu. U besjedi je rekao kako mu je jednako teško i gotovo nemoguće da kaže nešto novo i nepoznato o Njegošu, a isto tako mu je teško da govori o značaju knjige u našim životima. „Jer Njegoš i knjiga, jedna su te ista neiscrpna i do kraja nedokučiva tema“. Stoga je njegova besjeda bila intimna priča o ličnoj povezanosti sa Njegušima, sjećanjima na babu Milicu Vrbicu sa Njeguša i ljetovanjima u Herceg Novom.

Na povratku sa svečanosti u Njegušima odlučio je da se po prvi put u životu duže zadrži u Lješanskoj nahiji, selima Gradac i Parci, odakle su Raičkovići porijeklom i kuda je ranijih godina samo prolazio. Daleki rođaci, žitelji „ocedite kamene visoravni“

koje je srijetao više su ga cijenili i osjećali kao da im je rod kada bi rekao da je unuk kapetana Stevana. Za pjesnika Stevana Raičkovića u ovim je krajevima malo ko čuo.

Hodajući po kamenjaru, „po oburdanim selima“, zapisujući imena sela i rastinja osjećao je kako se u njegovom „kosmopolitskom i uveliko otuđenom biću“ bude neke nove ustreptale emocije. Osjećao je neposredno tu poznatu „crnogorsku pasioniranost prošlošću ...koja ostavlja utisak da su se na ovim (samo naoko ubogim kamenjarima) odvijali tako značajni i presudni događaji koji samo nekom pukom kapricioznošću nisu... (još uvek) zabeleženi na stranicama istorije... Sve ove priče stilski izbrušene, po sadržaju dramatične ... ali su na mnogim svojim mestima i plod usamljeničke mašte, nazidodavane i obogaćivane s kolena na koleno...“.

Puno godina kasnije sjećajući se tog „vrelog“ aprilskog dana Raičković će zapisati da je sa jedne uzvišice Velje Gore, koja graniči sela Gradac i Parci u jednom trenutku vidio čitav svoj život. Sjećanja su se pretvorila u slike i pjesnik je sa brda na kojem je stajao „vidio“ plavozelenu boju rijeka Morače, Ribnice, Sitnice, Cijevne. Nazreo je krovove dedove (davno porušene) kuće u Podgorici u kojoj je odraslo trinaestoro djece među kojima i njegov otac Milan. Vidio je u tom trenutku još i dalje Pek i rodnu Neresnicu, pristanište u Velikom Gradištu, zavičaju njegove majke. „Bio je ovo trenutak jednog od mojih najintenzivnijih osjećanja... kao nekakva sinteza uspomena na sve ono što je dovelo do mog života“.

Putovanje kroz vrijeme, imaginarni susreti sa davnim rođacima i pejzažima koji su se utisnuli u njegov život i njegovo biće, koje je pjesnik sa takvom uživiljenošću i emocijama opisao čitaocu će približiti ne samo život i prošlost velikog pjesnika, već ukazati na sve ono od čega su satkani životi svakoga od nas.

Pa ipak, Raičković je ne jednom rekao da se u potpunosti slaže sa čuvenom rečenicom Miloša Crnjanskog da je „sam sebi predak“. Kao i da je tragajući za zavičajem osjećao da je „njegov pravi i jedini zavičaj bio svaki onaj (beli) još neispisani papir na stolu“.

Ali kako su ipak svi veliki pjesnici određeni već samim rođenjem i kroz vrijeme se samo identifikuju sa svojim djelima, tako je i njihova poezija neograničena podnebljem, geografijom, vremenom u kojem je stvarana. Tako se i veliki pjesnik Stevan Raičković sa svojom poezijom izdigao iznad vremena i „mnogih zavičaja“ u kojima je živio.

Izvori:

1. Stevan Raičković, *Jedan mogući život*, Priredio Miroslav Maksimović, BIGZ, Srpska književna zadruga
2. Slobodan Rakitić, *Poezija do posljednjeg daha*, Politika, 2007
3. Mihajlo Pantić, *Odlazak u tišinu*, NIN, 2007
4. Muharem Pervić, *Zapis o Stevanu i Vladimiru*, Politika, 2007
5. Sjećanja Vidosave–Bečke Martinović